

بخش دوم

اعجوبه‌هایی از جنس کلمه

یادداشتی از غزاله صباغیان

نویسنده و پژوهشگر ادبیات فارسی

تصور کنید یک روز پستیچی زنگ خانه شما را بزند و نامه عجیبی را توی دستتان بگذارد؛ نامه‌ای که هزار سال پیش نوشته شده و آن قدر در زمان سفر کرده تا امروز به دست شما برسد. بازکردن و خواندن این نامه، فارغ از اینکه چه محتوایی دارد، برای هر آدمی هیجان‌انگیز است. در این یادداشت می‌خواهیم درباره شاهکارهای ادبی حرف بزنیم؛ این بار ولی قرار است کمی بهتر نگاهشان کنیم تا مواجهه نزدیک‌تری با شاهکارهای ادبی داشته باشیم و درباره این حرف می‌زنیم که این کتاب‌ها را چطور بخوانیم تا متوجه شویم.

ویژگی مهم شاهکارهای ادبی ما

با خودم فکر می‌کنم چقدر خوب است که زبان ما هنوز همان زبان سعدی و فردوسی است. خیلی جذاب است که بعد از صدها سال بتوانی همان نسخه‌ای از کتاب را در دست داشته باشی که نویسنده اصلی‌اش نوشته است. همان کلمات، همان جملات، همان تعابیر و خیال‌پردازی‌ها را بخوانی و تا حد زیادی بفهمی‌شان، نه نمونه ترجمه‌شده‌ای که فاصله زیادی از اثر اصلی دارد. ما می‌توانیم اولین اشعاری که در قرن‌های دو و سه سروده‌شده یا اولین کتاب‌هایی را که به فارسی دری نوشته‌شده بفهمیم.

ارزش این موضوع وقتی معلوم می‌شود که بدانیم خیلی از مردم دنیا این امکان را ندارند که ادبیات کلاسیکشان را متوجه شوند؛ چون بعد از گذشت این سال‌ها تغییرات و دگرگونی امپراتوری‌ها و زبان‌ها آن قدر زیاد بوده که یا اصلاً زبانی که متن اصلی به آن نوشته شده تغییر کرده یا کلمات و عباراتش به اندازه‌ای کهنه شده که دیگر برای مردم امروز قابل فهم نیست. شاهکارهای ادبی ملت‌های اروپایی مثل «ایلیاد» و «اودیسه هومر»، «اودیپس سوفوکل»، آثار ارسطو و افلاطون یا حتی نمایشنامه‌های شکسپیر از این دسته‌اند.

شاهکارهای ادبی را چطور بخوانیم؟

در سال‌های اخیر ده‌ها کتاب خلاصه و گزیده و بازنویسی از شاهکارهای ادبی منتشر شده. این کتاب‌ها شعرها را به نثر درآورده‌اند، ابیات را کم‌کرده یا زبانشان را ساده‌تر کرده‌اند، ولی من فکر می‌کنم وقتی مردم ایران یکی از سخت‌ترین و پیچیده‌ترین اشعار زبان فارسی را این اندازه راحت می‌خوانند، چرا سراغ سعدی و فردوسی نمی‌روند؟ قطعاً فهم «بوستان» و «گلستان» و «مثنوی» و «شاهنامه» از غزلیات حافظ راحت‌تر است.

اگر تا اینجای این متن توانسته باشم شما را
وسوسه کنم که مطالعه ادبیات کلاسیک را هم وارد
لیست خواندنی‌هایتان کنید، حالا می‌خواهم یک
پیشنهاد ویژه بدهم. خلاصه‌ها و گزیده‌ها و
بازنویسی‌ها را بگذارید کنار. یک شب قبل از خواب
به جای کتاب‌های همیشگی «گلستان سعدی» را
بردارید؛ به جای قصه‌های مثنوی، خود «مثنوی» را
باز کنید. «بوستان» را ورق بزنید.

اصلاً یک روز از کتابدار مدرسه سراغ کتاب «شاهنامه» را بگیری؛ ببینید این شاهنامه‌ای که این‌همه وقت اسمش را شنیده‌ایم و تاریخ شروع سرایش و اتمامش را حفظ کرده‌ایم، چه شکلی است. چند صفحه دارد؟ چند بیت دارد؟ قصه‌هایش چطور از هم جدا شده. ورق بزنید و بیت‌ها را بلند بخوانید و ببینید که می‌فهمید. کیف کنید که دارید می‌فهمید. این همان شاهنامه افسانه‌ای است که هیچ‌وقت از نزدیک ندیده بودید. می‌بینید که اصلاً غول ترسناکی نیست. خیلی از کلمه‌هایش همان‌هایی است که امروز هم استفاده می‌کنیم و اگر چندبار بیت‌هایش را بخوانیم می‌فهمیم.

«مثنوی» و «بوستان» و «گلستان» هم همین‌طور است. هر جا هم که گیر کردید کافی است از فرهنگ‌ها کمک بگیرید. الان لغت‌نامه‌های اینترنتی خوبی مثل سایت واژه‌یاب در دسترس است که در چند ثانیه شما را به معنی کلماتی که نمی‌دانید، می‌رساند. اصلاً می‌دانستید یکی از روش‌های آموزش زبان این است که مدرّس از همان جلسه اول بدون هیچ ترجمه و معادل گفتنی، فقط به آن زبان تازه حرف می‌زند؟ آن قدر این کار را می‌کند و آن قدر جمله‌ها و کلماتش در جلسات تکرار می‌شود که زبان‌آموز به تدریج معنای آن‌ها را می‌فهمد.

وقتی آدم‌ها یک زبان جدید را که هیچ چیزی از حروف و کلماتش نمی‌دانند، این طوری یاد می‌گیرند قطعاً زیاد خواندن شعرهای حافظ و سعدی، چندباره خواندن عبارتهای گلستان و ابیات مثنوی ... که به همین زبان فارسی خودمان است، باعث می‌شود به زودی معنی‌شان را متوجه شویم.

اگر کتاب‌های اصلی را در خانه ندارید هم مهم نیست. معمولاً در کتابخانه مدرسه پیدا می‌شوند. کتابخانه‌های عمومی هم که حتماً چند نسخه از آن‌ها را دارند. با این حال، باز هم نمی‌خواهد راه دور بروید. سایت گنجور مجموعه همه اشعار و متون ادبیات گذشته را جمع کرده است. دوباره به سادگی چند کلیک شما یید و گنجینه‌های عظیم شعر و ادب فارسی. البته یادتان نرود! خواندن نسخه کاغذی کتاب‌ها کیف دیگری دارد.

